

Canviar de país, la nova utopia

Obrir les fronteres és una manera efectiva d'establir uns paràmetres mínims de justícia distributiva, i d'assumir responsabilitats davant els més desfavorits, en un món amb grans desigualtats globals i cada cop més interdependent.

Per **Juan Carlos Velasco**

Per als perjudicats per la globalització, la migració es presenta com una via ràpida d'accés als seus possibles beneficis. Són cada vegada més els qui es veuen expulsats dels seus llocs d'origen i impel·lits a arriscar la vida a través de perillosos desplaçaments. Això és el que succeeix als que viuen en llocs que en les últimes dècades s'han desertificat, s'han tornat superfícies inundables, o bé als que viuen en terres assolades per la violència (Sassen, 2017); però, també, als que viuen en països pròspers i veuen que les feines per a tota la vida s'extingeixen (a causa de la desindustrialització, la robotització o les deslocalitzacions), les prestacions socials minven o les pensions semblen estar en perill.

L'estat de profunds desequilibris que pateix el planeta fa que la migració sigui un fenomen destinat a mantenir-se, si no a intensificar-se. Davant les evidents injustícies i els

desajustos socials a escala global, la migració es presenta, certament, com una temptadora possibilitat (Habermas *et al.*, 2005). Els qui opten per aquesta via, emprenen la marxa després d'un complex procés de decisió personal, no exempt de dolorosos trencaments. Això no impedeix, però, que a vegades els desplaçaments es produeixin de manera col·lectiva, com succeeix, per exemple, amb les massives caravanes de migrants que des de la tardor del 2018 recorren l'Amèrica Central en direcció al nord, en una mena de nou èxode a la recerca de la terra promesa (Sandoval, 2018).

Sia d'una manera, sia d'una altra, per a molts països de la Terra avui la utopia més atractiva ja no és *canviar el sistema polític i econòmic del país on viuen*, sinó creuar les fronteres i *canviar de país* (Krastev, 2017). Després del col·lapse de les utopies socials i de les grans narratives

«L'estat de profunds desequilibris que pateix el planeta fa que la migració sigui un fenomen destinat a mantenir-se, si no a intensificar-se.»

d'emancipació, aquest nou tipus de revolució a petita escala no requereix moviments socials ni grans líders per aconseguir el seu objectiu. No s'inspira en imatges del futur dissenyades per ideòlegs, sinó en imatges proporcionades per diversos canals de comunicació sobre la vida a l'altra banda de la frontera. En un món convertit en veïnatge universal, les desigualtats es fan més perceptibles. La gent compara les seves vides no amb les dels seus veïns, sinó amb les dels habitants dels països més rics del planeta o amb les dels que gaudeixen d'un ecosistema molt més propici.

Amb massa freqüència, els que persegueixen aquesta petita utopia de canviar de país topen literalment amb portes tancades i els seus somnis es converteixen en malsons. Encara que la pròpia dinàmica de la globalització signifiqui la supressió de les fronteres estatals o almenys el desdibuixament del paper que tradicionalment se'ls havia atribuït, avui dia aquestes continuen sent línies en la superfície terrestre on té lloc la classificació entre fluxos desitjables i indesitjables, entre béns i homes, a través de dispositius físics o administratius (Velasco, 2019). És per això que molts dels que somnien a canviar de país es troben amb incomprensió i rebuig. Davant d'aquest panorama, cal preguntar-se si els estats més pròspers i segurs estan legitimats per restringir la llibertat migratòria que té qualsevol ésser humà.

Fronteres obertes i distribució global de la riquesa

Encara que cal posar en dubte que la migració sigui sempre el mitjà més eficaç perquè els més desfavorits puguin beneficiar-se d'una redistribució efectiva de la riquesa en igualtat d'oportunitats, és clar que migrar constitueix un dels pocs recursos que tenen disponibles els seus protagonistes per millorar les condicions de vida (PNUD, 2009). En un escenari social cada vegada més globalitzat, l'esforç migratori molt probablement és el que més rèdits ofereix als individus en l'aventura de la mobilitat social, molt per sobre dels processos interns de mobilitat social ascendent a través de l'educació, el treball i els canvis en el model redistributiu i d'accés als béns.

Les diferències de renda *dins* de cada país, que en molts casos són summament significatives, empal·lideixen davant la desmesura de les diferències de renda *entre* els diversos països (Milanovic, 2012: 132). La divisió del món en estats separats per fronteres té una repercussió directa en l'accés a béns i recursos i, en definitiva, en el grau de benestar. La divisió política del planeta per mitjà de fronteres incideix en la distribució de les oportunitats vitals de les persones, i aquest fet no té cap relació amb els mèrits que els individus afavorits o perjudicats puguin acreditar. Atès que ningú accepta ser víctima d'una mala sort bruta, mentre d'altres resulten beneficiats per aquesta mateixa circumstància sense que hi hagi cap tipus de compensació, la implementació d'algun tipus de mesura reparadora ha de ser considerada una pràctica justa. Si bé ningú escull on o en quina banda d'una frontera neix, sí que cadascú hauria de poder elegir on vol viure i, així, compensar unes eventuais males cartes (Velasco, 2016). És en aquest context on pot plantejar-se la lliure circulació de persones com una qüestió de justícia.

La lliure circulació topa en els nostres dies amb una infinitud de barreres i, malgrat això, una part considerable de l'opinió pública dels països receptors considera que les migracions estan fora de control. En cert sentit, és una opinió encertada. Actualment, els moviments transfronterers de persones són insegurs, irregulars i desordenats, però ho són precisament perquè a penes existeixen vies regulars i previsibles per a aquells que emprenen l'aventura migratòria, de manera que sovint es veuen sotmesos a condicions de treball degradants i a constants violacions dels seus drets bàsics com a persones (ONU, 2018). L'explotació i els abusos de què són objecte tenen el seu inici en la falta de voluntat per proporcionar-los identitat legal i documentació bàsica que els permetin sortir de la situació d'irregularitat.

Obrir les fronteres és de justícia

Per trencar aquestes pernicioses dinàmiques establertes tan fermament, cal, sens dubte, introduir un *element disruptiu* en el discurs hegemònic sobre polítiques migra-

tòries; això és, un tipus d'argument que trenqui amb les inèrcies mentals i faci replantejar les rutines en aquesta matèria. Per això és indubtable la rellevància pràctica de portar a l'esfera pública el debat sobre la possibilitat d'obrir les fronteres. Com assenyala molt bé Carens (2013: 296), «l'objectiu de l'argument de les fronteres obertes és desafiar la complaença, fer-nos conscients de com les pràctiques democràtiques rutinàries en immigració neguen la llibertat i ajuden a mantenir la desigualtat injusta».

En gran manera, la mateixa idea d'obrir fronteres representa un mirall invertit del terreny real on es desenvolupen diàriament les polítiques migratòries, amb els seus efectes nocius —fins i tot a vegades letals— per a tantes persones. Es tracta d'una invitació a imaginar un món en el qual les fronteres siguin, com a norma habitual, un dispositiu irrellevant en termes de mobilitat urbana. Es tractaria, pensant ara d'una manera més concreta, d'imaginar un món en el qual, encara que no es descartessin restriccions conjunturals al trànsit fronterer en circumstàncies especials, les restriccions fossin avaluades convenientment per impedir la discrecionalitat governamental i evitar que aquesta possibilitat donés peu a limitacions desproporcionades de la llibertat de moviment. Una llibertat que, en tot cas, hauria de constituir la regla general, de manera que el que fos merament pensat com a excepcionalitat, no es convertís en normalitat.

Amb la proposta d'obrir les fronteres no es tracta de perfilar un món perfecte, un paradís a la Terra, sinó simplement assenyalar una via per evitar o, almenys, minimitzar els grans i constants mals generats per l'obsessió de control en la qual estan atrapats la majoria dels estats contemporanis. És una proposta centrada fonamentalment en la prevenció dels danys provocats per aquest irracional afany controlador dirigit a excloure els desheretats del planeta.

Si es considera que les profundes desigualtats globals són ominoses i han de ser reduïdes de manera significativa, si es considera que establir uns certs paràmetres mínims de

justícia distributiva entre les diferents parts del planeta no és només un objectiu desitjable, sinó un deure de justícia, aleshores explorar la possibilitat d'eliminar les restriccions injustificables als desplaçaments migratoris no és una opció que pugui ser rebutjada sense oferir unes bones explicacions. Això és així perquè l'obertura de fronteres —no la seva supressió sense més ni més, ja que no hi ha cap reclam de justícia que impedeixi que persisteixin com a demarcacions territorials d'entitats estatals independents— es presenta com un mode efectiu d'assumir les responsabilitats davant els més desfavorits d'aquest món cada vegada més interdependent. ●

Bibliografia

- CARENS, J. H. (2013). *The Ethics of Immigration*. Oxford / Nova York: Oxford U. P.
- HABERMAS, J. *et al.* (6 juny 2005). «Declaración de Granada sobre la globalización». *El País*. Disponible a: http://elpais.com/diario/2005/06/06/opinion/1118008808_850215.html.
- KRSTEV, I. (2017). «Un futuro para las mayorías». A: Alba, S. *et al.* (eds.). *El gran retroceso*. Barcelona: Seix Barral, pàg. 151-170.
- MILANOVIC, B. (2012). *Los que tienen y los que no tienen*. Madrid: Alianza.
- ONU (2018). *Pacto Mundial para una Migración Segura, Ordenada y Regular*. Disponible a: www.un.org/es/conf/migration/global-compact-for-safe-orderly-regular-migration.shtml.
- PNUD (2009). *Informe sobre desarrollo humano 2009. Superando barreras: movilidad y desarrollo humanos*. Madrid: Mundi-Prensa.
- SANDOVAL, C. (2018). «La caravana centroamericana: un éxodo en el siglo XXI». *Migraciones. Reflexiones cívicas*. Disponible a: <http://www.madrimasd.org/blogs/migraciones/2018/12/20/13271.1>.
- SASSEN, S. (2017). «La pérdida masiva de hábitat». *Iglesia Viva*, núm. 270, pàg. 11-38.
- VELASCO, J. C. (2016). *El azar de las fronteras*. Mèxic: FCE.
- (2019). «Healing the Scars of History: Borders, Migration, and the Reproduction of Structural Injustice». A: Velasco, J. C.; La Barbera, M. C. (eds.). *Challenging the Borders of Justice in the Age of Migrations*. Cham: Springer, pàg. 17-36.